

- SCHAEFFER, R. T.: Sociology. New York: McGraw, Hill, 1989
- SCHMITTER, P. C.: Still the Century of Corporatism? In: Review of Politics: 36, 1, 1974, s. 81-96
- SCHMITTER, P. C.: Interest Intermediation and Regime Governability in Contemporary Western Europe and North America. In: Berger, S. D. (ed.): Organizing Interests in Western Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 1981
- SCHMÖGNEROVÁ, B.: Skupinové záujmy včera a dnes. In: Slovo, 2, 2000, č. 2, s. 13
- STENA, J.: Anatomia protestu a jeho empirické typy. In: Sociológia, 24, 1992, č. 4, s. 249-265
- SZOMOLÁNYI, S.: Klukatá cesta Slovenska k demokracii. Bratislava: Stimul, 1999
- TANSEY, S. D.: Politics: The Basics. London: Routledge, 1995
- TÓTH, R.: Základy politológie. Bratislava: SPN, 1995

Summary:

Economic Interest Groups in Slovak Politics in Nineties

Main formal economic interest groups in Slovakia in nineties were labour unions associated in Confederation of Labour Unions of S. R. and organizations of entrepreneurs associated in Association of Employers Unions of S. R. These associations were (with the Government of S.R.) exclusive members of the Council of Economic and Social Agreement – the institution of social partnership at the macro-level of the society. State corporatism was prevailed pattern of interest representation in this area in nineties. Informal economic interest groups are small groups who are composed of businessmen, bankers, entrepreneurs, politicians etc. These groups were set up for purpose to represent and maintain economic aims of its members to take on political ways. Political patronage and corruption were main tactics that these groups used in nineties. These activities concerned mainly in the process of privatization of the state property and in the governance of the privatized property.

Evropa národů¹

MOJMÍR POVOLNÝ

1. Národ, národní stát a nacionalismus

Ze dvou důvodů je nutné v úvaze o postupující integraci Evropy začít s pojmy národa a jeho vývojem, národního státu a jeho vsudypřítomnosti v současném mezinárodním systému, a nacionalismu jako ideologie, z níž se národní státy zrodily a jež podporuje jejich existenci a přežití. Za prvé v současném světě národ zůstává hlavním a nejvyšším společenstvím kolektivní identity. Za druhé národotvorný proces vyvolává otázku, zda-li se tentýž mechanismus může vztahovat také na nějakou formu nadnárodní a nadstátní integrace.

I když navazuje na předcházející práci historiků a sociologů, výzkum na poli všezahrnujícího fenoménu nacionalismu je relativně nedávný. Současné studium nacionalismu vychází z několika odlišných přístupů, předložilo řadu hypotéz a nabízí četné definice. Je však třeba vyzdvihnout, jak mnoho argumenty a teze našich dnů dluží vzrušující přednášce Ernesta Renana z 11. března 1882 nazvané „*Qu' est-ce une nation?*“.

Z mnoha definic národa v současné vědecké literatuře volím definici Anthony D. Smitha, neboť jeho definice spojuje jak objektivní, tak subjektivní aspekty tohoto fenoménu a zároveň poukazuje na jeho dynamiku a vývoj: „*Národ lze...definovat jako pojmenované lidské společenství, jehož členové...sdílejí historické území, společné mýty a historickou paměť, masovou kulturu, společné hospodářství a práva a povinnosti společné pro všechny jeho členy*“ (Smith 1993:14). I když tato definice popisuje spíše národní stát jako politické vtělení národnosti, mezi ostatními definicemi se nejvíce hodí zájmu a účelu argumentů, jimž je věnován tento esej.

Důležitější než definice je však otázka historického vzniku a vývoje národa jako nejvýznamnější současné formy jak kolektivní sebeidentifikace, tak osobní identity. V tomto případě vědecká debata rovněž sleduje vznik národa k rozdílným historickým éram a rozdílným pramenům a zatímco některé takto odvozené závěry jsou mezi sebou v souladu, mohou se od sebe lišit v důrazu.

Nejčastěji uváděná doba vzniku národa ve smyslu shora zmíněné definice je konec 18. stol., pro některé doba francouzské revoluce, pro druhé začátek průmyslové revoluce a pro další růst kapitalismu. Podstatný, na kterémkoli z těchto mezníků, je předpoklad, že národ nebo národnost není primordiální fenomén, nýbrž historický, „*kulturní výtvar zvláštního druhu*“ (Smith 1993:14). I když přijmeme tento předpoklad, jak jej prezentoval Ernest Gellner ke vztahu mezi národem a nacionalismem, že nacionalismus „*vynalézá národy, kde národy neexistují*“, nemůžeme pominout následující část tohoto argumentu „*...avšak (nacionalismus) se může v daném společenství zrodit jen na základě nějakých jej předcházejících a rozlišujících znaků tohoto společenství, na nichž může pracovat*“ (Gellner 1983:68).

I když v evropském kontextu národotvorný mechanismus sledoval dvě rozdílné cesty, bod, od kterého se odrážely, byla v obou případech jejich etnická základna. Smith definuje etnicitu takto:

„Etnická skupina je typ kulturní kolektivity, která zdůrazňuje úlohu mýtu ve svém původu, úlohu historické paměti a která se od jiných vyznačuje jedním nebo několika kulturními znaky, jako jsou náboženství, zvyky, jazyk a instituce“ (Smith 1993:20). K tomu je třeba dodat, že je to společenství se specifickou „vlastí“ a se smyslem pro solidaritu mezi důležitými vrstvami jeho populace. Žádná *ethnie*, jak zní francouzský odborný termín, není čistého, neposkvřněného původu, jediné „krve“. Všechny jsou výsledkem amalgamace, fúze, absorpce i drobení, a *last but not least* procesu státotvorného. Důvody, pro které v tomto amalgámu jedna z jeho částí ztvárňuje celek, mohou ležet v prvopočáteční minulosti, v jejím počtu, politické a hospodářské moci, kultuře, geopolitické nebo strategické poloze, a tyto faktory se mohou lišit od případu k případu. Avšak je to vždy taktivořená *ethnie*, jež se zjeví, homogenní, na prahu, na němž se setkáváme s formováním národa.

Dvě cesty, jež tento proces sledoval v Evropě a o nichž platí obecný souhlas, jsou cesta, na níž stát byl hlavním národotvorným agentem, a cesta demotické emancipace. Smith definuje tyto dvě cesty analyticky jako cestu laterální a vertikální. Zeměpisně v Evropě laterální cesta byla zhruba sledována západní Evropou, vertikální ve více amorfni Evropě střední a východní. Na laterální cestě hraje v národotvorném procesu hlavní roli stát a specificky jeho vyšší společenské vrstvy – ve vládním aparátu, administrativě, armádě, soudnictví a fisku, a jeho elity – aristokracie, klérus, eventuálně buržoazie. Toto jsou agenti, kteří „regulují a rozšiřují fond kulturního dědictví dominantního... etnického jádra“ (Smith 1993:55, Seton-Watson 1977:Ch. 2). Výsledkem je politický národ přijímající okrajové etnické kultury v hranicích národního státu. Klasickým příkladem tohoto vývoje jsou Francie a Španělsko na evropském kontinentě a Anglie za Lamanšským průlivem.

Vertikální cesta je podstatně odlišná. Nejjednodušší je ji definovat jako proces etnické mobilizace a emancipace rodného jazyka. I když laterální národotvorný proces není v žádném případě snadný a hladký, moc státu jej jako silný motor tlačí vpřed. Avšak vertikální proces se zpravidla odehrává v poddané etnické komunitě, která sice již má společné jméno, mýty o svém původu, historickou paměť a oddanost vlasti (Smith 1993:55), ale nemá za sebou mašinérii a moc státu. Naopak stát k ní může být nejen indiferentní, nýbrž může jí oponovat a užívat svých prostředků, aby ji potlačil. Zde agentem iniciativy je nejpravděpodobněji inteligence vzešlá z etnické komunity a revoltující proti stavu poddanství. Inspirace pro tuto „revoluci“ je pravděpodobně rozmanitá: napojení přítomnosti na „zlatou“ minulost, kulturní rezistence, imitace národů úspěšných v jejich státě, sociální frustrace a nespokojenost, aspirace být uznán jako rovnoprávný člen mezinárodního systému založeného na nezávislosti a suverenitě národních států (Smith: 1993: 64–65).

Jaroslav Krejčí a Vítězslav Velímský argumentují stejným způsobem, ale po jiné lince. Pro ně „národ je etnická koncepce, jejíž elasticita se pohybuje v několika dimenzích“ (Krejčí and Velímský 1981: 36). Jedna je dimenze politická – Smithova laterální, druhá je kulturní – Smithova vertikální. Ale v jejich očích geopolitický rozdíl mezi těmito dvěma dimenzemi (procesy) není tak tuhý, jak se jeví ve Smithově prezentaci (nebo o hodně dříve u Hanse Kohna). Zaslouží si citovat jejich argument *in toto*, protože představuje složitou povahu národotvorného procesu i povahu výsledku:

...rozdíly v etno-politických vztazích v jednotlivých částech Evropy se jeví spíše jako otázka načasování a rytmu, než jako otázka podstatného trendu. Základní rozdíl v evropském národotvorném procesu jsou spíše psychologické než fenomenální. Tam, kde je dlouhá tradice státu založeného na národě, jak je tomu v Anglii, Francii, Dánsku atd., „národnost“, byl i založená na etnické identitě, nabyla více méně politickou náplň. Tam, kde tradice založená na etnické identitě byla přerušena (např. v důsledku politické fragmentace jako v Německu nebo Itálii),

dvořozměrná dimenze „národnosti“ – politická a etnická – zůstala živější (Krejčí and Velímský 1981: 42).

K těmto příkladům lze přidat stejně osvětlující případ Československa a posléze České a Slovenské republiky. Krejčí a Velímský kladou větší důraz na časování než na institucionální rozdíl v národotvorném procesu, což jim umožňuje vysvětlit, proč psychologická dimenze tohoto procesu a jeho důsledku – intenzita národního vědomí – je méně závislá na dvořím rozměru „národnosti“ než na okolnostech, domácích i vnějších, jimž jsou *ethnie*, národ se rodící, a národní stát vystaveny.

Tuto schematickou předlohu národotvorného procesu je třeba doplnit o identifikaci prostředků, jež se ukázaly nejúčinnějšími v procesu socializace a na cestě k národnímu sebeuvědomění. Benedict Anderson jde v evropské historii až do doby, kdy latina jako *lingua franca* byla nahrazena rodnými jazyky díky vynálezu tisku (Anderson 1983: 41). Jak Anderson píše, tištěné jazyky přijdou na místo „*idiolects*“ – jazyků vlastním jednotlivcům nebo jejich skupinám – a položí základ k národnímu vědomí trojím způsobem. Vytvoří jednotné pole komunikací. Fixují jazyky a jazyky se poté mění pomaleji. A vytvářejí „jazyky moci“ sloužící buď politickému systému ve výkonu jeho funkcí nebo, nejde-li o svrchovaný stát, v případě vertikálního národotvorného procesu sloužící povznesení kultury, její homogenizaci a rozšiřování jejích hodnot. Jazyková rozmanitost, dříve překlenutá *lingua franca*, je nyní osudově potvrzena a vylučuje „*universální unifikaci lidstva*“ (Anderson 1983: 46). Jazyk ve své fatální rozmanitosti vytváří „*možnost nového druhu imagined community – vymyšlené komunity, na jejíž základní morfologii stojí moderní národ*“ (Anderson 1983: 49). Přeloženo do jazyka politické sociologie, tento vývoj dává růst rozsahu, rozmanitosti a hloubce komunikace, která váže jednotlivé muže a ženy v komunitu (Deutsch 1966).

Zatímco Anderson rozšiřuje svůj argument o roli a vliv technologie tisku v národotvorném procesu poukazem na jeho spojení s kapitalismem způsobem podobným marxistické analýze Miroslava Hrocha, Ernest Gellner je přesnější a úplnější, pokud jde jak o čas, tak o mechanismus tohoto procesu. Ve své knize *Nations and Nationalism* tvrdí, že inkubační dobou národotvorného procesu a nacionalismu je začátek industrializace a příslušným mechanismem růst „*mobility, komunikací, specializace výroby*“, a to vše „*je dlužno řízení nového industriálního řádu pro bohatství a expanzi*“. Výsledkem jsou „*společenské jednotky... velké a zároveň kulturně homogenní*“, jež eventuálně vyžadují „*ochranu státu*“ (Gellner 1983: 141). Národní stát plní tuto funkci.

Výsledkem tohoto shora popsaného procesu v Evropě byl moderní národ a národní stát s následujícími charakteristikami: „(1) *sjednoceným právním řádem společných práv a povinností spolu s právy občanskými*, (2) *sjednoceným hospodářstvím s dělbou práce a mobilitou zboží a osob na celém národním území*, (3) *kompaktním územím, pokud možno s přirozenými hranicemi*, ve světě podobných kompaktních národů, (4) *jednotnou politickou kulturou*“ a veřejnou masovou výchovou a mediální systém, jež měly socializovat budoucí generace jako občany nového národa“ (Smith 1993: 69).

Ideologie, jež podepírá národotvorný proces a národní stát, je ideologie nacionalismu. Nacionalismus vychází ze základního předpokladu, že fenomén národa je zároveň přirozený a moderní. Z tohoto předpokladu plynou tři propozice: (1) Svět je rozdělen v národy, každý se svou vlastní historií a posláním. (2) Národ je pramenem politické a sociální moci a loajalita k národu převyšuje všechny ostatní loajality. (3) Lidské bytosti se musí identifikovat s národem, jestliže chtějí být svobodné a mají-li uspět v seberealizaci. (4) Národy musí být svobodné a bezpečné, jestliže mír a spravedlnost mají převládat ve světě. (Smith 1993: 74).

Gellner připouští, že takto chápaný nacionalismus „je velmi výrazným druhem patriotismu“, jehož určitá míra „je opravdu trvalou součástí lidského života“ (Gellner 1983: 138), a táže se, zda-li mu již vypršel čas.

2. Evropa národů

Na začátku 21. století se nalézáme určitě v Evropě, ale nejen v Evropě, na konci dvoustoletého národotvorného procesu. Národní identita se vyvinula do té míry, že je nejjednodušší a nejobsažnější ze všech identit (Smith 1993: 143). O ni se opírá vytrvalost národního státu nejen proto, že z její moci je národní stát schopen uspokojovat existenční potřeby svých občanů, nýbrž také proto, že pro národ je národní stát pokládán za článek, který jej spojuje s jeho historickou minulostí, mýty, tradicemi a úspěchy a s jeho aspiracemi pro budoucnost, jeho roli ve světě a přínosem do rodiny národů.

Zároveň však tak jak starý přednárodní řád byl vystaven a podlehl duchovním a materiálním, technologickým a hospodářským silám, sociálním a politickým změnám, tak od konce druhé světové války alespoň státy ve svobodné části Evropy byly nuceny zabývat se destruktivními důsledky maligní stránky nacionalismu, hospodářskými aspiracemi svých občanů, trendy ke stále rostoucí globální vzájemnosti, hrozbami politické stability a s ničím menším než uplatněním evropské identity a role Evropy na vlastním kontinentě a ve světě.

Odpovědi západoevropských národních států byla národní integrace, inkrementální proces na začátku omezený co do rozsahu a funkcí, ale s otevřeným cílem, jenž může zůstávat skryt jako tajemství v myslích jeho postupných architektů a zároveň být mnohými pokládán za inherentní tomuto procesu samotnému, od Monnetova a Schumanova plánu až po Maastricht, Amsterdam a Nizzu a plánované rozšíření Evropské unie po pádu geostrategické a ideologické zdi mezi Západem a Východem.

Ideový základ postnacionální Evropy stejně jako historie vývoje Evropské unie jsou dobře známy. Avšak vysvětlení procesu vedoucího k Maastrichtu, Amsterdamu a Nizze není pouze teoretického významu a zájmu. Funkcionalisté a po nich obzvláště neofunkcionalisté zaujali v podstatě stanovisko, že nadnárodní integrace půjde vpřed postupně a že ji ponese z jednoho stadia integrace do druhého tzv. *spillover effect*, tj. přelévání funkcí rozšiřující počet integrovaných zájmů a lidí, až na konci tohoto procesu nadnárodní orgány nahradí národní stát (Pitrová 1999: 13). Realistické teorie viděly tento proces jako proces, který nesou vpřed politické elity a mezivládní akce za tím účelem, aby uspokojil národní zájmy a posílil, nikoli podlomil suverenitu národního státu (Baum 1996: 6–7). Praxe evropské integrace od začátku odmítla tento striktní teoretický a analytický rozdíl. Přelévání jedné teoretické školy bylo v praxi doprovázeno tzv. *permissive consensus*, tj. povolným souhlasem elit i občanů s omezením národní suverenity školy druhé (Lindberg and Scheingold 1970: 45–63). Po Maastrichtu srážka mezi elitami favorizujícími další integraci a váhavou reakcí občanů ukázala, že na cestě ke stále hlubší nadnárodní integraci elity nebudou moci spoléhat na jejich povolný souhlas. Dokud byl integrační proces negativní v tom smyslu, že jeho účelem bylo postupně odstraňovat bariéry obchodním a hospodářským stykům mezi členskými státy, zúčastněné vlády mohly poměrně snadno počítat s podporou svých občanů (Pinder cit. in Baum 1996: 146). Maastricht ale byl krok od negativní k pozitivní integraci, „společnému zajištění veřejných statků pro občany všech zúčastněných států

tim, že budou ustaveny společné instituce a sledována společná politika“ zahrnující „potenciální transfer důležitých aspektů národní autority na nadnárodní instituce“ (Baum 1996: 146).

Bylo lze očekávat, že po Maastrichtu bude Evropská unie rozšiřovat své instituce „jako doplněk k tradiční koncepci národa“ (Picht in Garcia 1993: 91), avšak otázka, která leží na mysli stále rostoucímu počtu pozorovatelů a analytiků postmaastrichtského vývoje, je otázka jeho cíle. Nejsou spokojeni s někdy více, někdy méně úspěšným procesem integrace. Vedle jeho popisu a vysvětlování zkoumají, do jaké míry jsou jejich analýzy schopny další vývoj předvídat. Nestačí jim poselství z hlavních evropských měst a z Bruselu: „Nevíme, kam jdeme, ale jsme na cestě“.

Otázka tedy zní, zda-li proces evropské nadnárodní integrace učiní v teritoriálním rámci své působnosti národní stát obsoletní a zda-li národ a národní stát nahradí nová komunita a kolektivní identita. Volba cesty nebo cest, jež daly vyrůst národu jako až dosud ústřednímu bodu kolektivní identity a jeho inkorporaci v národním státě, sledovaných v analýze evropské integrace, je pochopitelná. Nemáme jiný model přechodu od jednoho druhu kolektivní identity k jinému, aspoň ne takové velikosti a modernity. Nadto historická, sociální a geopolitická oblast, ve které se tento proces odehrál, je tatáž jako dnešní Evropa na své cestě k nové formě integrace.

Předpokládejme, že Evropa směřuje k nějaké formě komunity a perfektnější unie, dosud nespecifikované a možná neznámé. Ve srovnání s procesem národotvorným a vznikem národního státu tento proces nemůže začít ze základny etnické homogenity. Proto nebude sledovat vertikální cestu transformace *ethnie* v evropský nebo panevropský národ. Jeho cesta může být pouze laterální, kleštěná elitami národních států, jež budou z toho nebo onoho důvodu citlivé na výhody nadnárodní integrace a schopné vytvářet instituce, které budou sloužit jako nástroj tyto výhody realizující a zabezpečující. Zde je kořen rozdílu mezi různými panevropskými a panfederalistickými hnutími minulosti a cestou, jež začíná v evropském společenství uhlí a oceli a byla sledována přes Společný trh k Evropskému společenství a Evropské unii.

Ale i cesta laterální integrace naráží na dva problémy. Politické elity, které jsou nejvíce aktivní a odpovědné za tento proces, zůstávají nejen *enraciné* v národech a národních státech, z nichž pocházejí, nýbrž nemohou překročit zájmy, jež reprezentují. Tato skutečnost vysvětluje inkrementální ráz růstu evropských institucí. Druhý problém je v evropských institucích samotných. Jsou zabydleny byrokraty, kteří jsou oddáni plnění úkolů, v nichž jsou zaangażováni, avšak jejichž loajalita je vcelku omezena stupněm vývoje evropské komunity, na němž se v daném okamžiku nacházejí. Byrokratická inercie ovšem nevyklučuje příležitostný výbuch iniciativy ze špičky byrokratické hierarchie, který může urychlit proces integrace.

Avšak ani tento proces se neobejde bez sebeidentifikace těch, kdo jsou v něm zaangażováni s určitými společnými civilizačními kořeny, předpoklady a trvalými tradicemi. Na cestě k nim se oko obrátí k „nepřetržitému evropskému duchu“, jak jej pojmenovává Héléne Ahrweiler (Ahrweiler in Garcia 1993: 45), k římskému právu a institucím, judeo-křesťanské etice a jejich dědictví až do moderní Evropy. Ve své více než dvoutisícileté historii tyto prameny evropské civilizace a kultury inspirovaly teoretické plány a teokratické politické snahy o překonání evropské fragmentace, ale nikdy neuspěly. V každé konfrontaci mezi evropským universalismem a národním partikularismem historie nakonec favorizovala síly podporované menšími a nedávnějšími tradicemi, ohraničujícími mýty a nikoli v nejmenší míře úzkými zájmy.

Je tedy pochybné, že by z dědictví těchto dávných tradic vznikl „přesvědčivý recept pro kolektivní (moderní evropskou) identitu“ (Schlesinger 1994: 320). Proto mnozí učenci došli k závěru, že společnou základnou euroidentity budou „nějaké společné, základní hodnoty“ jako

demokracie, vláda práva, vůle bránit pluralismus vojenskou mocí, pocit politické komunity, závazek hledat za všech okolností konsenzus“ (Wallace cit. in Schlesinger 1994: 320, také Smith 1993: 174). Je ale třeba vznést dvě otázky, pokud jde o moc takto definované základny zaujmout místo složitých aspektů národních identit a nacionalismů. Philip Schlesinger mezi nimi postrádá přiměřené místo pro „kulturu“ v širokém smyslu tohoto slova, která zůstává nadále nacionalizována a odolává panevropskému nacionalismu. Moderní technologie, komunikace a masové cestování mohou mít homogenizující účinek a mohou vystavit národní kultury těžkému tlaku postmoderních opor multikulturalismu, ale tytéž síly vyvolávají z hloubi národní historie mocnou konservativní obranu národní identity. Jak jednou napsal Martin Szymanowski v respektu, byť i v poněkud přehnané frázi, pro ty obránce národních tradic „*Postmoderní multikulturalismus není dialogem kultur, nýbrž pouhým ‚zapping‘, bezsmyslým přeskokováním z jednoho televizního kanálu na druhý*“ (Szymanowski 1998).

Druhá otázka je stejně vážná. Zatímco Brusel hájí „základní hodnoty“ jako podstatnou bázi a procedurální mechanismus evropské komunity, Soledad García právem poukazuje na rozštěpení ve vztahu k těmto hodnotám nejen mezi jejími podílčníky – národními státy, nýbrž uvnitř každého z nich, jak se snaží přizpůsobit tyto „základní hodnoty“ své vlastní politické kultuře na účet společné kultury evropské. Migrace, občanství, drogy, mezinárodní kriminalita a terorismus mohou být celé Evropě společné, ale jejich rozdílné řešení zůstává sporné jako přínos k evropskému povědomí (García 1993: 14).

Konečně jestliže vznik moderního národa se shodoval se začátkem industrialismu, který vyvolal nové, dosud neznámé vzájemné závislosti a takto „*determinoval a reorientoval vědomí věku*“ (Michael Stuermer cit. Pichtem in García 1993: 90), nebudou mít síly hospodářského globalismu obecně a evropské hospodářské integrace obzvláště stejný efekt na kontinentální rovině, nepomohou překonat národní identity a nevytvoří nové evropské povědomí a evropskou identitu? Mezi jinými Robert Picht došel k závěru, že až dosud se kulturní diverzita ukázala pevnou brzdou tomuto vývoji a že „*zůstává živou navzdory internacionalizaci trhů a všem souběžným změnám v materiálním světě*“ (Picht in García 1993: 90).

Byť i na jiném základě a z jiných premis, mnoho učenců zabývajících se evropskou integrací dochází k podobným závěrům. Alan Branthwait tvrdí: „*Je málo důkazů, že by evropská jednota byla s to nabídnout kompenzaci ve formě evropské identity náhradou za národní identity*“ (Branthwaite cit. in Newman 1996: 206–207). Soledad García píše, že „*Evropská identita...nemůže být konstruována výlučně shora. Evropa bude existovat jako nepochybná politická komunita pouze, když evropská identita prostoupí životy a denní existenci lidu*“ (García 1993: 78). Zajímavý je Gellnerův argument: „*V (tomto hypotetickém) globálním kontinuu homogení industriální kultury, která je diferencována jazyky, jež jsou rozlišené pouze foneticky a povrchně, avšak nikoli sémanticky, věk nacionalismu by se stal záležitostí minulosti. Nevěřím, že k tomu dojde. V této věci se kloním k J. – F. Ravelovi: ‚Les peuples ne sont pas les memes. Ils ne l' étaient pas dans la misere, ils ne le sont pas dans le luxe‘. (Národy nejsou všechny stejné. Nebyly jimi v bídě, nejsou jimi v blahobytu)*“ (Gellner 1983: 118). Josep R. Llobera: „*Evropská unie nezruší suverenitu státu, i když nepochybně určité aspekty suverenity budou dobrovolně postoupeny do společného fondu suverenity. Národní identity budou nadále existovat a vzkvétat*“ (Llobera in García 1993: 78). Velmi radikální je Philip Schlesinger: „*Politický a hospodářský vývoj v integračním procesu není v souladu s vývojem kulturním: zůstává stále otevřenou otázkou, co by měla být evropská identita*“ (Schlesinger 1994: 325). Anthony D. Smith uzavírá,

že „*cokoli panevropský nacionalismus může pomoci vytvořit, nebude to evropský super národ, národ jako všechny ostatní, jen ve velkém...národ se svým nacionalismem, ať přiznaným nebo popíraným, utlačovaným nebo svobodným, každý pěstující svou vlastní historii, svůj zlatý věk a posvátnou zemi bude nadále skýtat lidstvu jeho základní kulturní a politické identity dlouho do příštího století*“ (Smith 1993: 176–177). Konečně Benedict Anderson s ozvěnou z daleké minulosti – Johann Gottfried von Herder (1774–1803): „*Den jedes Volk ist ein Volk: es hat seine National Bildung wie seine Sprache*“ (Anderson 1983: 66).

3. Na závěr

Je ještě brzy v procesu evropské integrace zhodnotit jeho dopad na transformaci národního v evropské vědomí a identitu, ale kroky Evropské unie podniknuté v Maastrichtu a Amsterdamu „*předpokládají přestavbu Evropy na základě diversity a subsidiarity*“. To může znamenat, že sami proponenti a agenti hlubší hospodářské integrace uznávají nepoddajné síly národních a kulturních osobitostí a brání mosty mezi minulostí a přítomností promítáním přítomnosti do dosud nejasné budoucnosti. Jsou nuceni sledovat tuto cestu, jestliže jejich velký evropský projekt má být funkční a přijat národy Evropy.

Analýza historie evropského nacionalismu, národotvorného procesu a role národního státu na jedné straně a sil, procesů a institucí nadnárodní integrace na straně druhé vedla většinu vědců zabývajících se těmito fenomény k závěru, že národ jako ústřední bod kolektivní identity má bezpečné místo v současné Evropě a v dohledné budoucnosti evropského kontinentu. Formulují své prognózy různým způsobem a s různým důrazem a i s různým stupněm jistoty, ale žádný z nich dnes neočekává, že by velká mozaika evropských národů mohla být nebo bude předělána silami integrace a modernity v panevropský národ a stát.

Poznámky:

1. Tento článek je přepracovanou verzí referátu předneseného anglicky na konferenci „*The Crossroads of European Culture 1998: Responsibilities and Hopes*“, konané v Brně ve dnech 30. 9.–4. 10. 1998, a vyšel rovněž anglicky pod titulem „*Europe of Nations*“ v publikaci z této konference v roce 1999. Děkujeme vydavatelům této publikace za laskavý souhlas k překladu a uveřejnění tohoto článku v Politologickém časopise. Do češtiny přeložil autor.

Literatura:

- AHWEILER, Hélène, 1993 Roots and Trends in European Culture. In García (1993) 30–45.
 ANDERSON, Benedict, 1993 *Imagined Communities*. London: Verso.
 BAUM, Michael J., 1996, The Psychological Basis of Independent Statehood. In Newman, Michael, 1996 *Democracy, Sovereignty and the European Union*. New York: St. Martin's Press, 206–297.
 DEUTSCH, Karl W., 1966 *Nationalism and Social Communication*. 2nd ed. New York: Massachusetts Institute of Technology Press.
 GARCÍA, Soledad, ed., 1993 *European Identity and the Search for Legitimacy*. London and New York: Pinter Publishers for Eleni Nakou Foundation and the Royal Institute of International Affairs.

- GELLNER, Ernest, 1983 *Nations and Nationalism*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- HALE, John, The Renaissance Ideas of Europe. In García (1993) 46–63.
- HROCH, Miroslav, 1985, *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- KREJČÍ, Jaroslav, and VELÍMSKÝ, Vítězslav, 1981 *Ethnic and Political Nations in Europe*. New York: St. Martin's Press.
- LINDBERG, Leon N., and SCHEINGOLD, Stuart A., 1970 *Europe's Would Be Polity*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall.
- LOBERA, Josep, 1993 The Role of the State and the Nation in Europe. In García (1993) 64–80.
- NEWMAN, Michael, 1996 *Democracy, Sovereignty and the European Union*. New York: St. Martin's Press.
- PICHT, Robert, 1993 Disturbed Identities and Social Mutations in Contemporary Europe. In García (1993) 81–94.
- PINDER, John, 1968 Positive Integration and Negative Integration – Some Problems of Economic Union in the EEC. *The World Today* 24 (1968): 88–110. Cit. in Baum (1996: 146).
- PITROVÁ, Markéta, 1999 *Institucionální struktura Evropské unie*. Brno Masarykova univerzita. Mezinárodní politologický ústav.
- SCHLESINGER, Philip, 1992 Europeaness: A New Cultural Battlefield? In Hutchinson, John, and Smith, Anthony D. (1994) *Nationalism*. Oxford and New York: Oxford University Press.
- SETON – WATSON, Hugh, 1977 *Nations and States*. London. Methuen.
- SMITH, Anthony D., 1993 *National Identity*. Reno, Las Vegas, London: University of Nevada Press.
- STUERMER, Michael, 1983 *Das ruhelose Reich: Deutschland 1866–1918*. Berlin: Severin und Suedler. Cit. in Picht (1993).
- SZYMANOWSKI, Maciej, 1998 *Respekt* 35, 24.–30. září 1998.
- WALLACE, Helen, 1993 The Europe that Came in from the Cold. *International Affairs* 67/4 October 1991. Cit. in Schlesinger (1994: 320).
- WALLACE, Helen, 1993 *Deeping and Widening: Problems of Legitimacy for the EC*. In García (1993) 95–105.

Summary: **Europe of Nations**

Progressive supranational integration in Europe raises the question about the survival of the nation state and the demise of the nation as the principal and highest focus of collective identity. This essay discusses, as background, the processes of modern nation states and then attempts to establish whether the same mechanism may apply to some form of supranational integration. It dismisses Anthony D. Smith's vertical as well as lateral paths of this process as applicable to a Pan-European nation formation because Europe as a whole lacks ethnic homogeneity as their fundamental prerequisite. The analysis of the history of European nationalism, nation formation, and the role of the nation state on the one hand, and of the forces, processes, and institutions of European supranational integration leads the author, as it does most students of these phenomena, to two conclusions: (1) that the nation as the focal point of collective identity has a secure place in today's Europe and the continent's foreseeable future; and (2) that, as Josep R. Llobera points out, the European Union „will not abolish the sovereignty of the state, though undoubtedly certain aspects of sovereignty will continue to be put voluntarily into a joint pool of sovereignty“ exercised by supranational authorities.